

МОДЕРН / ПОСТМОДЕРН

Павло Бартусяк (Вінниця)

ДЕЛЬОЗ ЯК ДОСЛІДНИК ФІЛОСОФІЇ ЛЯЙБНІЦА: МАТЕРІЯ ТА ЇЇ СКЛАДУВАННЯ

Pavlo Bartusyak (Vinnytsia)

Deleuze as a Researcher of Leibniz's philosophy: Matter and its pleats

Gilles Deleuze in his work «Fold. Leibniz and the Baroque» examines the Leibniz's philosophical connections and Baroque artistic style. Specifically, in the first chapter, called «The pleats of matter», says about fold going to infinity; according to Deleuze, Baroque refers not to an essence, but rather to an operative function, to a trait. Baroque does not produce the fold, but it coils and pleats, so directs to infinity. These folds, Baroque pleats according to two directions, two floors: the pleats of matter and the folds of the soul. Two floors are combining, forms a continuity. This large mounting Leibniz builds between the bottom floor with reach-through windows and top, floor dark and closed. Deleuze showed that in Leibniz's philosophy a curvature of the universe is tracing according to three basic concepts: fluidity of matter, body's elasticity and the spring mechanism. The universe is compressed by a certain active force which provides a curvilinear motion of matter.

Жиль Дельоз (1925–1995), автор книги «Складка. Ляйбніц і Бароко» [Deleuze, 1988a], є також автором багатьох інших творів, найвідоміші з яких «Ніцше і філософія» [Deleuze, 1962], «Критична філософія Канта» [Deleuze, 1963], «Пруст і знаки» [Deleuze, 1964], «Бергсонізм» [Deleuze, 1966], «Презентація Захер-Мазоха: Венера в хутрі» [Deleuze, 1967], «Відмінність і повторення» [Deleuze, 1968a], «Спіноза і проблема вираження» [Deleuze, 1968b], «Логіка сенсу» [Deleuze, 1969], два дослідження, присвячені кіно [Deleuze, 1983; 1985], «Критика і клініка» [Deleuze, 1993]; у співавторстві із Феліксом Гватарі світ побачили: «Капіталізм і шизофренія» у 2-х томах («Анти-Едіп» [Deleuze, Guattari, 1972] та «Тисяча Плато» [Deleuze, Guattari, 1980]), «Френсис Бекон: логіка відчуття» [Deleuze, 1984], «Що таке філософія» [Deleuze, Guattari, 1991], «Кафка. За меншу літературу» [Deleuze, Guattari, 1975].

© П. Бартусяк, 2010

У цих цікавих розвідках Дельоз оригінально розглядає теми, що, здавалося б, збанкрутували, та авторів, припалих пилом академічності й традиційності. Дельоз імплантував до філософії свого роду творчу залозу, яка має виробляти усе нові й нові концепти. На його погляд, *подолання метафізики чи кінець філософії* – порожня балаканина, але й тлумачення філософії як святої справи, яка *нічому і нікому не служить*, не потішає вже навіть юнаків.

Головна ідея розглядуваної нами книги вимальовуються навколо концепту *складки*. На думку Дельоза, у Ляйбніца все згинається, розгинається, згортається, розгортається, сприймається у складках, світ складений та продовжує складатися в кожній душі, так би мовити, згорнений у ній, вона розгортає його у тому або іншому регіоні, таким або іншим чином. В інтерв'ю 1988 року, згодом опублікованому в «Переговорах» [Deleuze, 1992: р. 213–222] Дельоз говорив про те, що саме Бароко піднесло складку до нескінченості, що засвідчують картини Ель-Греко і скульптури Берніні. Для Дельоза, Бароко привідкриває не-філософське знання за допомоги перцептів та афектів. Ця книга, зізнається Дельоз співрозмовникам, одночасно постає для нього і підбиття підсумків і продовженням попереднього. Треба рухатися, закликає французький філософ, одночасно і за Ляйбніцем, і за тими авторами, які якимось реагували на його ідеї, опрацьовували їх, навіть не підозрюючи цього, за Маларме, Прустом, Мішо, Хантаї, Булезом, за всіма тими, хто творив світ складок та згинів.

Для Дельоза, зазначав Дідьє Ерібон [Éribon, 1988: р. 40–41], книга завжди повинна мати необхідність. Бо ж справді, автору «Монадології» зовсім не бракувало коментаторів, це автор, що напрочуд багато коментувався, однак йому, здається, властивий якийсь секрет, множинність секретів. І цей секрет знаходиться у найпростіших речах, найочевидніших та найконкретніших. Великі коментатори, зазначає Дельоз, проаналізували доволі глибоко його концепти, але вони переважно ігнорували їхню конкретну базу, їхні життєві умови. За Дельозом, ми не зможемо зрозуміти філософію, якщо не зіставимо її з не-філософією, що її оточує та глибоко у неї проникає. Коли Ляйбніц описує душу як «монаду» «без дверей та вікон», із «темним дном», то це треба розуміти за аналогією з інтер'єром барокової каплиці: стіни із чорного мармуру, мініатюрні двері та майже непомітні вікна. Так само, ми не зможемо схопити ясно, що розуміє Ляйбніц під «передвстановленою гармонією», якщо не зіставимо її з бароковою музикою, у якій момент чи гармонія звільняється від мелодії. Тому, зовсім не дивно, що у книгах Дельоза ми знаходимо усілякі нефілософські страти: архітектуру, мистецтво складки та драпування у барокових костюмах, релігійне мистецтво, музику, математику.

Про особливості даної книги Дельоза та усіх його книг загалом доволі вдало і метафорично висловився Р. Маджорі [Maggiore, 1988: р. 1–3]. У той самий час, коли виходить брошура «Перикл і Верді. Філософія Франсуа Шатле» [Deleuze, 1988b], Дельоз публікує «Складку». Термін «подія», на думку Маджорі, вмирає від інфляції, тому що власне Дельозове мислення

робить подію найкомплекснішим своїм об'єктом. Одначе, якщо скрупульозність, етимологічно, зазначає Маджорі, є тим малим кругляком, що ковзає іноді у взутті та дратує пішохода, то виникає обґрунтоване враження, що філософія Дельоза є тією «скрупульозністю» філософії, яка заважає їй спокійно рухатися вперед.

Книга «Складка. Ляйбніц і Бароко» складається з трьох частин та дев'яти параграфів, причому параграфи мають наскрізну нумерацію. Даний реферативний огляд складено згідно з послідовністю параграфів.

Зміст книги та короткий зміст параграфів

I Частина. Складка

1. Складувальність матерії: *Складка, що прямує до нескінченості – Бароковий дім – Нижній поверх: матерія, еластичні сили, пружність – Організм та пластичні сили – Органічні складки – Для чого потрібний другий поверх, проблема тваринної душі – Вивищення раціональних душ, органічні і неорганічні наслідки.*

2. Складки душі: *Інфлексія – Сингулярності – Барокова математика та варіації: ірраціональне число, диференціальна частка, кривизна – Новий статус об'єкта – Перспективізм – Варіація та точка зору – Новий статус суб'єкта. Від інфлексії до включення – Департамент – Монада, світ та умова загородженості.*

3. Що таке Бароко?: *Кімнати без вікон – Інтер'єр та екстер'єр, верх і низ – Гайдетер, Маларме і складка – Барокове світло – Пошук концепта – Шість естетичних характеристик Бароко – Сучасне чи безформне мистецтво: текстура та складені форми.*

II Частина. Включення

4. Достатня підстава: *Події та предикати – Чотири класи істот, предикативні види, природа суб'єктів, способи включення, випадок нескінченності, відповідні принципи – Речі і субстанції – Внутрішні стосунки – Маньєризм Ляйбніца – Предикат не є атрибутом – п'ять критеріїв субстанції – Манери та основа – Гра принципів.*

5. Нескладувальність, індивідуальність, свобода: *Нескладувальність чи дивергенція серій – Барокова розповідь – Доіндивідуальні сингулярності та індивід – Індивідуація та специфікація – Гра барокового світу – Оптимізм, світова мізерія та маньєризм – Питання людської свободи – Феноменологія мотивів – включення предиката та тепер-живе – Ляйбніц і Бертсон: рух у процесі здійснення – Барокове прокляття.*

6. Що таке подія? : *Вайтхед послідовник Ляйбніца – Екстенсивність, інтенсивність, індивід – Схоплення і монади – Вічні об'єкти – Концепт – Сучасне ляйбніціанство: Скасування умови загородженості та Необароко.*

III Частина. Мати тіло

7. Перцепція у складках: *Вимога мати тіло – Перший етап дедукції: від світу до перцепції у монаді – Незначні сприйняття: Звичайне та значне – Диференціальні відношення – Короткий перелік сингулярностей – Психічний механізм галлюциногенного сприйняття – Прах і складки у душі – Другий етап: від перцепції до органічного тіла – На що схожа перцепція? – Органи і вібрації: фізичний механізм збудження – Складувальність матерії – Статус числення.*

8. Два поверхи: *Дві половини, одні та інші, кожні – Математика половин – Роль екстремума – Віртуальне-актуальне, можливе-реальне: подія – Ляйбніц і Гусерль: теорія приналежностей – Душа і тіло: зворотня приналежність, тимчасова приналежність – Домінування та *vinculum*¹ – Три види монад: домінантні, під домінуванням, виродженні – Зборища, організми та зупинення – Сила – Приватне та публічне – Де проходить складка?*

9. Нова гармонія: *Бароковий одяг та одягнена матерія – Складка до нескінченності: живопис, скульптура, архітектура і театр – Єдність мистецтв – Світ у конусі: алегорія, емблема і девіз – Кончетизм Ляйбніца – Музика або верховна єдність – Гармонійне: монада як число – Теорія акордів – Два аспекти гармонії, спонтанність і погодженість – Гармонія, мелодія та барокова музика*

I частина. Складка

1. Складувальність матерії

а) Складка, що прямує до нескінченності

Дельоз розрізняє «*replis*» неорганічної матерії та «*plis*» органічної. Обидва слова відпочатково означають «складку», та значною мірою деінде постають синонімами, хоча «*replis*» передбачає повторення. Джонатан Строс [Deleuze, 1991], англійський дослідник та перекладач, для «*pli*» обрав відповідник «*fold*» (складка, згин), для «*repli*» – «*coil*» (згорнене у кільце, овал, спіраль, мотузка, складена витками, шпуля). Том Конлі, що переклав «Складку» англійською [Deleuze, 2006], теж переклав «*pli*» як «*fold*», натомість для *repli*, на відміну від Строса, обрав відповідник «*pleat*» (складка на сукні). Російський переклад Б. Скуратова [Дёлез, 1998] за «*pli*» залишив «складку», проте вже у другому розділі вираз «складки у душі» (*le plis dans l'âme*) перекладено як «сгибы в душе», а перший розділ «складувальність матерії» (*les repli de la matière*) – як «лабиринт материи». Зрозуміло, що ані російська «складка», ані українська «складка» повною мірою не відтворюють усього змісту французького слова «*pli*», яке, до всього, ще й позначає «згин». Але переклад через відповідник «згин» жодним чином не став би

---

¹ Вузол (лат.)

«допомогою читачеві» чи послугою мові. Ми маємо іменники «складка», «складувальність», «складник», «склад», дієслова «складати», «розкладати», і т. д. Чому «складка», а не «згин»? Згин – це лише елемент складки, дієвий елемент, це подія на тілі складки. У французькій використовується для позначення «складувальності» «composer», для «складу» – «composition», у Ляйбніца є «les composés» (складені), субстанції бувають «простими» та «складеними». До того ж у французькій безліч слів із коренем *pli*, які позначають не лише «згин», наприклад, «complication» (ускладнення), compliment (комплімент, вітання), compliquer (ускладнювати). Переклад «pli» через відповідник «складка», таким чином, видається вдалим компромісом.

Бароко, пише Дельоз на початку першого розділу, відсилає не до якоїсь сутності, а радше до певної оперативної функції, до якоїсь риси. Бароко не припиняє виробляти складки і що головне, воно не винаходить цього, бо існують складки, привезені із Сходу, грецькі складки, романські, римські, готичні, класичні. Одначе, зазначає Дельоз, Бароко їх викривляє та відкривляє, тягне до нескінченності, складка на складку, складка за складкою. Риса Бароко – це складка, що прямує до нескінченності. І далі, Бароко їх диференціює згідно з двома напрямками, двома нескінченностями, так, наче нескінченність має два поверхи: *складувальність матерії та складки у душі*. Внизу, пише Дельоз, матерія скупчена, згідно з першим видом складок, далі матерія організована, згідно з другим видом, позаяк її частини складаються з органів «по-різному складених та більше чи менше розгорнутих». Тут Дельоз подав цитату із § 7 твору Ляйбніца «Нова система природи та сполученості субстанцій, про єдність, що існує між душею та тілом» 1695 р. У цьому параграфі Ляйбніц переймається питанням про те, що відбувається з органічними душами чи формами після смерті тварини або при руйнуванні індивідуума, організованої субстанції? Ляйбніц дійшов висновку, *«qu'il n'y avait qu'un seul parti raisonnable à prendre ; et c'est celui de la conservation non seulement de l'âme, mais encore de l'animal même et de sa machine organique ; quoique la destruction des parties grossières l'ait réduit à une petitesse qui n'échappe pas moins à nos sens que celle où il était avant que de naître»* (що є лише єдиний раціональний розв'язок, а саме, що зберігається не лише душа, але й сама одушевлена істота і її органічна машина; хоча руйнування грубих частин звело б її до такого малесенького розміру, що улягав би нашим відчуттям не більше за той, який вона мала перед народженням). Важливим є зауваження наприкінці параграфу: *«Et puisque ainsi il n'y a point de première naissance ni de génération entièrement nouvelle de l'animal, il s'ensuit qu'il n'y en aura point d'extinction finale, ni de mort entière prise à la rigueur métaphysique ; et que par conséquent au lieu de la transmigration des âmes, il n'y qu'une transformation d'un même animal, selon que les organes sont pliés différemment, et plus ou moins développés»* (І, відтак, оскільки не існує ані першого народження, ані цілковито нового зародження тварини, то немає ані кінцевого згасання, ані цілковитої смерті, у суворо метафізичному сенсі; отже, унаслідок цього, існує не переселення душ,

а лише трансформація однієї й тієї ж тварини, залежно від по-різному складених та більш чи менш розвинутих органів). Вгорі, продовжує Дельоз, душа оспівує славу Господа, позаяк пробігає свої власні складки, без того, щоб розгорнути їх повністю, «бо вони прямують до нескінченості». У цьому місці Дельоз навів рядок із «Монадології» (1714), а саме з § 61: «*Mais une âme ne peut lire en elle-même que ce qui y est représenté distinctement ; elle ne saurait développer tout d'un coup ses replis, car ils vont à l'infini*» (Однаке душа може прочитати в самій собі лише те, що там виразно уявлено; вона не змогла б миттєво розгорнути свої складки, бо вони прямують у нескінченість). У § 13 «Принципів природи і благодаті, заснованих на рації» (1714) Ляйбніц висловив схожу думку: «В кожній душі можна було б пізнати красу всесвіту, якби можна було розкласти всі її складки, які відчутно розгортаються лише з часом».

[У лекції про Ляйбніца від 16.12.1986 Дельоз говорив:

*A un étage nous avons les replis de la matière et à l'autre étage les plis dans l'âme. Replis de la matière et plis dans l'âme. Et l'étage des replis de la matière c'est comme le monde du composé, du composé à l'infini, la matière n'en finit pas de se replier et de se déplier, et l'autre étage c'est l'étage des simples. Les âmes sont simples.*²

(На одному поверсі маємо складувальність матерії, на іншому – складки в душі. Складувальність матерії і складки в душі. Той поверх складувань матерії постає наче світ складеного, складеного до нескінченості, матерія не припиняє наново складатися та розкладатися, а другий поверх – це поверх простих [субстанцій]. Душі є простими [субстанціями].)

Далі Дельоз говорить про лабіринт, він є множинним, тому що, етимологічно, має багато складок. Множинне, вказує Дельоз, не лише те, що має багато частин, а те, що є складеним багатьма способами. Лабіринт точно відповідає кожному поверху: лабіринт неперервності в матерії та її частинах і лабіринт свободи у душі та її предикатах. Якщо Декарт, продовжує Дельоз, не зміг виплутатися із двох лабіринтів, то це тому, що він шукав секрет неперервності в прямолінійних переходах, а секрет свободи у прямизні душі, ігноруючи схильності душі та кривизну матерії. Потрібна певна «криптографія³», каже Дельоз, щоб в один момент і рахувати матерію і дешифрувати душу, *бачити у складувальностях матерії та читати у складках душі* (voit dans les replis de la matière et lis dans les plis de l'âme [Deleuze, 1988]). Далі бачимо посилання на «Нові проби...» (IV, гл. 17, § 8): «*Car disant "tout homme est animal", je veux dire que tous les hommes sont compris dans tous les animaux; mais j'entends en même temps que l'idée de l'animal est comprise dans l'idée de l'homme. L'animal comprend plus d'individus que l'homme, mais l'homme comprend plus d'idées ou plus de formalités ; l'un a plus d'exemples,*

---

² Лекцію можна віднайти за посиланням:

<http://www.webdeleuze.com/php/texte.php?cle=47&groupe=Leibniz&langue=1>

³ Криптографія – наука про математичні методи забезпечення конфіденційності (неможливості прочитання інформації стороннім) і автентичності (цілісності і справжності авторства) інформації.

l'autres plus de degrés de réalité; l'un a plus d'extension, l'autre plus d'intension». «Бо кажучи “усяка людина – тварина”, я хочу сказати, що всі люди містяться в усіх тваринах; але я розумію водночас, що ідея тварини вміщена в ідеї людини. Тварина містить більше індивідів ніж людина, а людина більше ідей чи більше формальностей; в одній більше прикладів, в іншій – рівнів реальності; в одній більше екстенсивності, в іншій – інтенсивності»⁴.

b) Бароковий дім

Два поверхи, звичайно, між собою сполучаються, ось чому неперервність виникає у душі, підкреслює Дельоз. Є такі душі, що знаходяться внизу, чутливі, тваринні; є і нижній поверх у душах, їх оточують та згортують складувальності матерії. Приймаючи те, що душі не можуть мати вікон назовні, треба, щоб це було застосовано до тих душ, що зверху, раціональних, що піднялися на інший поверх, так би мовити вивищилися (*вивищення / élévation*). На верхньому поверсі вікон немає, є кімната чи темний кабінет, задрапований полотном, *урізноміченим складками* (*diversifiée par des plis*), наче жива шкіра. Ці складки, продовжує Дельоз, струни та пружини, розташовані на непрозорому полотні, уявляють вродженні знання, за закликом матерії. Матерія викликає вібрації та коливання у нижньому кінці струн, через посередництво *певних незначних отворів*, що існують на нижньому поверсі. Цей великий монтаж, додає Дельоз, Ляйбніц вибудовує між нижнім поверхом із наскрізними вікнами та верхнім, затемненим та зачиненим, але із резонуванням, наче музичний салон, що перекладає у звуки видимі рухи нижнього поверху. Далі бачимо посилання на «Нові проби...» (II, гл. 12, § 1), Дельоз зазначає, що Лок використовував приклад темної кімнати, проте про складку ані слова. Спочатку Філалет (висловлює точку зору Лока) і далі Теофіл (точка зору Ляйбніца): «*Ph. L'entendement ne ressemble pas mal à un cabinet entièrement obscur, qui n'aurait que quelques petites ouvertures pour laisser entrer par dehors les images extérieures et visibles, de sorte que, si ces images, venant à se peindre dans ce cabinet obscur, pouvaient y resyer et y être placées en ordre, en sorte qu'on pût les trouver dans l'occasion, il y aurait une grande ressemblance entre ce cabinet et l'entendement humain.*

Th. Pour rendre la ressemblance plus grande, il faudrait supposer que dans la chambre obscure, il y eût une toile pour recevoir les espèces, qui ne fût pas unis, mais diversifiée par des plis, représentant les connaissances innées; que, de plus, cette toile ou membrane étant tendue, eût une manière de ressort ou force d'agir, et même une action ou réaction accommodée tant aux plis passés qu'aux nouveaux venus des impressions des espèces. Et cette action consisterait en certaines vibrations ou oscillations, telles qu'on voit dans une corde tendue quand

⁴ Варто зазначити, що терміни *extension* та *intension* є неперекладаними, оскільки перший з них вказує на протяжність, розташованість у просторі, так би мовити, «розпростореність» і водночас, в логічному сенсі, на обсяг поняття, а другий – на силу, але також, – в логіці, – на зміст поняття.

on la touche, de sorte qu'elle rendrait une manière de son musical. Car non seulement nous recevons des images ou traces dans le cerveau, mais nous en formons encore de nouvelles, quand nous envisageons des idées complexes. Ainsi il faut que la toile, qui représente notre cerveau, soit active et élastique. Cette comparaison expliquerait tolérablement ce qui se passe dans le cerveau ; mais, quant à l'âme, qui est une substance simple ou monade, elle représente sans étendue ces mêmes variétés des masses étendues et en a la perception».

(Ф. Здатність розуміти вельми схожа на суціль темну невеличку кімнатку з лише декількома незначними отворами, що давали б увійти іззовні зовнішнім видимим образам; бо якби ці образи, що увійшли до цієї темної кімнатки, аби тут постати, змогли би у ній залишитися та ще й розташовувалися упорядковано, так, що ми могли б їх відшукати при нагоді, то ця кімнатка та людська здатність розуміти були б вельми подібними.

Т. Щоб посилити подібність, слід було б припустити, що у темній кімнаті знаходиться полотно, призначене для прийняття видів, що будуть не уніфікованими, а урізноманітненими через складки, що репрезентують вроджені знання; що, понад те, це полотно чи мембрана, будучи натягнутим, має свого роду пружність чи дієву силу, і навіть дію чи реакцію, пристосовані до складок – як вже колишніх, так і нових, що походять від вражень, викликаних видами. І ця дія полягала б у певних вібраціях чи коливаннях, таких, які ми бачимо в натягнутій струні, коли торкаємось її таким чином, щоби вона видавала певний різновид музичного звуку. Бо ми не лише отримуємо образи чи сліди у мозку, ми ще й формуємо у ньому щось нове, коли розглядаємо складні ідеї. Таким чином, потрібно, щоби полотно, що представляє наш мозок, було активним та еластичним. Це порівняння могло б цілком прийнятно пояснити те, що відбувається у мозку; стосовно ж душі, що є простою субстанцією чи монадою, то вона непротяжно уявляє ті ж самі численні різновиди протяжних мас і має [відповідне] їх сприйняття.)

Ляйбніц завжди говорив про сполучення між двома поверхами, звертає нашу увагу Дельоз, двома лабіринтами, так би мовити, складку між двома складками. До обох поверхів можна застосувати один і той же образ – образ прожилок мармуру; ось що пише Ляйбніц у передмові до «Нових Проб...»: *«Et ces mêmes objets étant immédiats à notre entendement et toujours présents (quoiqu'ils ne sauraient être toujours aperçus à cause de nos distractions et besoins), pourquoi s'étonner que nous disons que ces idées nous sont innées avec tout ce qui en dépend ? Je me suis servi aussi de la comparaison d'une pierre de marbre, qui a des veines, plutôt que d'une pierre de marbre tout unie, ou des tablettes vides, c'est à dire de ce qui s'appelle **tabula rasa** chez les philosophes.* (І оскільки ці ж об'єкти безпосередньо притаманні нашій здатності розуміти і завжди присутні (хоча б вони й не могли бути повсякчасно помітними, бо ми відволікаємось і переймаємось потребами), то навіщо дивуватися, коли ми говоримо, що ці ідеї нам вроджені з усім тим, що від них залежить? Мені прислужилося також порівняння радше з мармуровою брилою, що має

прожилки, ніж з суцільною або з чистою дошкою, тобто з тим, що серед філософів називається *tabula rasa*).

Далі Дельоз наводить цитату із Вольфліна⁵, у якій ідеться про матеріальні риси Бароко: горизонтальне розширення низу, опуск фронтону, низькі та скривлені із виходом вперед переходи; трактування матерії через маси та агрегати, округлення кутів та уникнення прямого кута, заміна округлого аканта⁶ зубцюватим, використання травертина⁷ для утворення губчатих та пористих форм, чи утворення вирових форм, що завжди живляться новими вирами і припиняються лише за зразком гриви коня чи піни хвилі; тенденція матерії переповняти простір, поєднуватися із текучістю, тоді, коли самі води розподіляються на маси.

с) Нижній поверх: матерія, еластичні сили, пружність

Саме Гюйгенс⁸, підкреслює Дельоз, розвинув математичну барокову фізику, об'єктом якої була кривизна. А у Ляйбніца кривизна всесвіту постає через три фундаментальних поняття: *текучість матерії, еластичність тіл, пружинний механізм*. Всесвіт стиснений певною активною силою, яка і надає матерії криволінійний рух. А стискувальна сила співвідносить будь-яку порцію матерії із середовищем, з оточуючими частинами. Таким чином, пише Дельоз, матерія постає текстурою нескінченно пористою, губчатою чи печеристою без жодної порожнечі, завжди порожнина у порожнині і кожне тіло, хоч би яким малим не було, вміщує світ, а він пронизаний нерегулярними переходами, оточений та просочений протоками дедалі тоншими. Таким чином, – цитує Дельоз Ляйбніца, – світ в цілому схожий на *став матерії, у якому мають місце різноманітні припливи та хвилі (tout le monde est comme un étang de matière dans lequel il y a des différents flots et ondes)* – цитата із листа до де Біета від грудня 1696 р. [Leibniz, 1978: р. 452]. Прикметна обставина: у тексті «Складки» Дельоз вживає вираз «l'ensemble de l'univers» [впорядкована сукупність всесвіту], а Ляйбніц у листі – «tout le monde» [світ в цілому].

Слід зважити на те, що будь-яке тіло має певний рівень твердості як і певний рівень текучості, тіла еластичні за своєю сутністю. Із цього зовсім не треба висновувати, що матерія, і навіть найтонша, є абсолютно текучою, і тому може втратити текстуру – згідно з тезою, приписаною Ляйбніцем Декарту.

⁵ Генріх Вольфлін (1864-1945) – швейцарський письменник, історик, мистецтвознавець, історик мистецтв. Автор книги «Ренесанс і Бароко» (1888), яку і цитує Дельоз.

⁶ Акант – (ведмежа лапа), стилізоване декоративне зображення зубчатих листків рослини аканту, що вживалося у різноманітних орнаментальних композиціях. У європейському середньовіччі акант асоціювався з терновим вінцем – символом страждань Христа і відзначав життя, біль, співчуття до ближнього і тому відзначався динамічністю побудови й натуралістичністю зображення.

⁷ Травертин – вапняний туф, полікристалічна, міцна, тонкозерниста гомогенна гірська порода.

⁸ Хрiстiан Гюйгенс (1629-1695) – нiдерландський фiзик, механiк, математик i астроном, винахiдник маятникового годинника з анкерним обмежувачем, автор хвильової теорії світла, праць з оптики і теорії імовірності, відкривач кільця Сатурна і його супутника.

Останній вважав, що справжня відмінність між частинами тягне за собою їх відокремлення, абсолютна рідина, на думку Картезія, визначає відсутність якраз зв'язності та зчепленості, тобто відокремленість частин, що мало б насправді місце в абстрактній та пасивній матерії. Погляньмо, що пише Ляйбніц у II част. 23 гл., § 23 «Нових проб...»: *«Il y a assez de difficulté dans l'explication de la cohésion; mais cette cohésion des parties ne paraît point nécessaire pour faire un tout étendu, puisqu'on peut dire que la matière parfaitement subtile et fluide compose un étendu, sans que les parties soient attachées les unes aux autres. Mais, pour dire la vérité, je crois que la fluidité parfaite ne convient qu'à la matière première, c'est à dire en abstraction, et comme une qualité originale, de même que le repos; mais non pas à la matière seconde, telle qu'elle se trouve effectivement, revêtue de ses qualités dérivatives, car je crois qu'il n'y a point de masse, qui soit de la dernière subtilité, et qu'il y a plus ou moins de liaison partout, laquelle vient des mouvements en tant qu'ils sont conspirants et doivent être troublés par la séparation, ce qui ne se peut faire sans quelque violence et résistance»* (Досить нелегко пояснити зчепленість; але зчепленість частин не виглядає необхідною для утворення якогось протяжного цілого, бо можна сказати, що абсолютно тонка і текуча матерія становить певну протяжність і без взаємопосєднаності частин. Втім, правду кажучи, я гадаю, що абсолютна текучість відповідає лише першій матерії, тобто – лише в абстракції і як відпочаткова якість, на кшталт спокою; проте не другій матерії, тій, яка дійсно має місце, з усіма її похідними якостями, бо, гадаю я, немає такої маси, якій була би притаманна тонкість останнього степеня, скрізь же має місце більша ж чи менша пов'язаність, що випливає з рухів як таких, що є взаємоузгодженими і розлагоджуються відокремленням, яке не може відбутись без певного насильства та опору).

Ляйбніц пояснює (в діалозі «Пацидій – Філалету⁹»), що гнучке чи еластичне тіло володіє зчепленими частинами, що формують складку, тому такі тіла, висловлює дуже важливу думку Ляйбніц, не відокремлюються частинами, а діляться до нескінченності у складках, дедалі менших, і таких, що повсякчас зберігають певну зчепленість. У тексті Дельоз використовує для частин «se séparent», для складок «se divisent», в англійському перекладі відповідно «separated» та «divided», в російському два різні процеси передані одним відповідником «делятся». На наш погляд, важливо розрізнити відокремлення частин та ділення до нескінченності у складках, бо через таку мішанину важливі терміни та концепти авторів перебувають у затінку звичніших для нас чи для традиції.

Отже, підсумовує Дельоз, складка завжди у складці, як порожнина у порожнині. Частини матерії – це маси та агрегати, кореляти еластичної сили стиснення. І, головне, розгинання не є протилежністю згинання, воно рухається за складкою до наступної складки.

---

⁹ Pacidius Philalethi – діалог 1676 р., написаний Ляйбніцем латинською мовою, під час подорожі кораблем із Англії до Нідерландів.

Нарешті, стає очевидним, що механізм матерії – пружинний. Тепер матерія-складка є матерією-часом. Про це детальніше йдеться у листах до де Бієта й, особливо, до Бейля від грудня 1698 р. У листі до Бейля говориться що, світи продовжують знаходитися у найменшому тілі, бо усяке тіло, яким би малим не було, має пружину.

Дельоз зазначає, що посилаючись на пропагування світла та світлових вибухів, надаючи тваринним духам еластичної, спалахувальної, вибухової субстанції, Ляйбніц, таким чином, відходить від картезіанського вчення та приєднується до традиції Ван Гельмонта¹⁰, надихаючись дослідями Бойля¹¹. Тепер на сцену виходять опозиції натягувати–ослаблювати, стягувати–розтягувати, стискати–вибухати замість згущувати–зріджувати, що означило би порожнечу.

d) Організм та пластичні сили

Нижній поверх теж із органічної матерії. Організму властиві ендогенні¹² складки, тоді як неорганічній матерії екзогенні¹³, завжди визначені іззовні чи власним оточенням. Таким чином, зауважує Дельоз, у випадку із живими істотами має місце внутрішня формативна складка, що трансформується із еволюцією, із розвитком організму, звідки і необхідність преформації. Органічна матерія не є чимось іншим щодо неорганічної. Обидві вони становлять одне й те ж, просто в них діють різні активні сили, і поки ці сили матеріальні та механічні. Підставою органічної складки постають матеріальні сили, які мають попросту відрізнятись від попередніх і додаватись до них; їх достатньо, щоб там, де вони виникають, із єдиної матерії утворилась матерія органічна. Ляйбніц їх називає *пластичними силами* і відрізняє таким чином від стискувальних та еластичних сил, що формують маси. Від мас матерій не перейти до мас організмів, зазначає Дельоз, бо органи завжди покладають пластичні сили, що їх преформують, та відрізняються від сил мас тим, що органи народжуються від попередньо існуючих. Про це Ляйбніц писав у листі до леді Мешем від липня 1705 р.: *«Mais je suis pourtant d'opinion que cette force plastique est mecanique elle-même, et consiste dans une preformation, et dans des organes déjà existens, qui sont seuls capables de former d'autres organes»*. (Але я все ж вважаю, що ця пластична сила сама по собі є механічною і полягає у преформації та у вже існуючих органах, що єдині здатні формувати інші органи.)

¹⁰ Ян Баптиста ван Гельмонт (1580-1644) – бельгійський хімік, фізіолог, лікар та теософ-містик. Відомий тим, що ввів до хімії термін *газ*. Вважав, що першопочатків у людини два: життєвий, що проникає у все тіло та керує усіма процесами та розумний, власне душа.

¹¹ Роберт Бойль (1627-1691) – англійський хімік, фізик і філософ, один із засновників Лондонського королівського товариства. Поклав початок новому напрямку в хімії, в основі якого була вимога вивчення складу речовин експериментальним методом. Довів неможливість життя й горіння в порожнечі.

¹² Ендогенність – комплекс внутрішніх факторів середовища, що істотно впливають на еволюцію явищ та процесів.

¹³ Екзогенність – комплекс зовнішніх таких факторів.

Якщо пластичні сили і відрізняються, то не тим, що живі істоти переповнені механізмом, а тим, що механізми не є достатньо машинами. Механізми, по суті, складені із частин, які вже, у свою чергу, не є машинами, тоді як організм – нескінченно машинальний. При цьому Дельоз посилається на «Нову систему природи...» 1695 р. § 10: *«Il faut donc savoir que les Machines de la nature ont un nombre d'organes véritablement infini, et sont si bien munies et à l'épreuve de tous les accidents, qu'il n'est pas possible de les détruire. Une machine naturelle demeure encore machine dans ses moindres parties, et qui plus est, elle demeure toujours cette même machine qu'elle a été, n'étant que transformée par des différents plis qu'elle reçoit, et tantôt étendue, tantôt resserrée et comme concentrée lorsqu'on croit qu'elle est perdue»* (Треба, отже, знати, що природні машини мають, насправді, нескінченну кількість органів, і так добре опоряджені та забезпечені від усіх випадковостей, що їх неможливо зруйнувати. Природна машина залишається машиною у своїх найменших частинах, більше того, вона залишається завжди тією самою машиною, якою була, трансформувавшись тільки через різноманітні складки, які вона приймає, то протягаючись, то стягаючись, наче концентруючись, коли гадаємо, що вона уже згнулася.). Та на «Монадологію» § 64: *«Parce qu'une machine faite par l'art de l'homme n'est pas machine dans chacune de ses parties ; par exemple la dent d'une roue de laiton a des parties ou fragments qui ne sont plus quelque chose d'artificiel et n'ont plus rien qui marque de la machine par rapport à l'usage où la roue était destinée. Mais les machines de la nature, c'est-à-dire les corps vivants, sont encore machines dans leurs moindres parties jusqu'à l'infini.»* (Тому що машина, виготовлена людським мистецтвом, не є машиною в кожній зі своїх частин; наприклад, зубець латунного колеса має частини чи фрагменти, які не є більше чимось штучним і не мають більше нічого, що би вказувало на машину при її використанні (до якого колеса було призначеним). Однак, природні машини, тобто живі тіла, усе ще є машинами й у своїх найменших частинах, аж до нескінченності).

Організм визначається своєю здатністю складати свої власні частини до нескінченності, розкладаються вони ж не до нескінченності, а до рівня розвитку, призначеного виду. Організм, насправді, коли вмирає, не зникає, а інвольує та враз розкладається, перестрибуючи етапи, до знову сплячого ембріона. Найпростіше сказати, що розкласти означає збільшуватися, рости, а складати – зменшуватися, зводитися, так би мовити *«rentrer dans l'enfoncement d'un monde»* (повертатися у глибину певного світу), цитує Дельоз рядки листа Ляйбніца до Арно від квітня 1687 р. Матеріальне тіло завжди пронизується зовнішнім, організм же згортає внутрішнє оточення, що необхідно вміщує інші види організмів, вони ж, у свою чергу, згортають внутрішні оточення, що містять ще інші організми. Далі Дельоз вказує на § 67-70 «Монадології», § 67: *«Chaque portion de la matière peut être conçue comme un jardin plein de plantes et comme un étang plein de poissons. Mais chaque rameau de la plante, chaque membre de l'animal, chaque goutte de ses humeurs est encore un tel jardin ou un tel étang.»*; § 68: *«Et quoique la terre et*

l'air interceptés entre les plantes du jardin, ou l'eau interceptée entre les poissons de l'étang, ne soit point plante ni poisson, ils en contiennent pourtant encore, mais le plus souvent d'une subtilité à nous imperceptible»; § 69: «Ainsi il n'y a rien d'inculte, de stérile, de mort dans l'univers, point de chaos, point de confusion qu'en apparence ; à peu près comme il en paraîtrait dans un étang à une distance dans laquelle on verrait un mouvement confus et un grouillement pour ainsi dire de poissons de l'étang sans discerner les poissons mêmes»; § 70: «On voit par là que chaque corps vivant a une entéléchie dominante qui est l'âme dans l'animal ; mais les membres de ce corps vivant sont pleins d'autres vivants, plantes, animaux, dont chacun a encore son entéléchie ou son âme dominante.» (§ 67 Будь-яку порцію матерії можна збагнути як сад, повний рослин, і став, повний риби. Проте кожне відгалуження рослини, кожний член організму тварини, кожна крапля рідини є такий самий сад чи такий самий ставок; § 68 І хоча земля та повітря розміщуються між рослинами саду чи вода між рибами ставку; вони не є рослиною чи рибою, однак вони вміщують їх, хоч найчастіше дрібне для нас є несприйнятливим; § 69 Таким чином, немає нічого необробленого, стерильного, немає смерті у всесвіті, ніякого хаосу, ніякого сплутання, як лише іззовні; здається, це відбувається майже як у ставку, що перебуває від нас на певній відстані, з якої можемо бачити безладний рух і, так би мовити, кишіння риб ставка, не розрізняючи кожної з них; § 70 Звідси ми бачимо, що кожне живе тіло має панівну ентелехію, якою в тварині є душа; але члени цього живого тіла є повними інших живих істот, рослин, тварин, з яких кожна має ще свою ентелехію чи панівну душу.). Отже, неорганічна складка є простою та безпосередньою, тоді як складка органічна є завжди складеною, опосередкованою, внутрішнім оточенням.

Матерія складається двічі, вперше, під дією еластичних сил, вдруге, під дією сил пластичних. Всесвіт, отже, не є величезною живою істотою, ані твариною у собі; Ляйбніц, зазначає Дельоз, відкидає цю гіпотезу, як і гіпотезу про всесвітній дух¹⁴.

е) Органічні складки

Зовнішнє оточення організмом – наче озеро, свого роду склад для риб. Дельоз зазначає, що порівняння з озером чи ставом набуває тут нового сенсу, оскільки як озеро, так і мармурова плита, відсилають тепер не до еластичного коливання, що захоплює їх (це властиво неорганічним складкам), а до риб, що населяють став як ті органічні складки. А в організмі внутрішні оточення, вміщують ще інші складки, наповнені ще іншими складками. Неорганічні складки оточення проходять проміжками поміж органічними. У Ляйбніца,

¹⁴ У творі «Міркування щодо вчення про всесвітній єдиний дух» 1705 р. Ляйбніц детально торкається цієї проблематики, полемізує як з давніми так і з сучасними йому авторами, наводить приклади експериментів та відкриттів, аргументуючи своє вчення – Марчелло Мальпігі у 1675 р. відкрив рослинні клітини, Антон ван Левенгук у 1677 р. – сперматозоїди, а у 1683 р. – бактерії.

пише Дельоз, як і за епохи Бароко, принципи рації гучно волають: все не риба, але риба повсюди... Існує не універсальність, а повсюдність живого.

Далі Дельоз вказує на близькість теорії преформації до теорії епігенезу¹⁵, обидві потрактовують організм, як відпочаткову складку (pli), фальцовання (plure) чи згинання (pliage). Преформізм – це та форма, у якій цю істину сприймали у XVII ст., у зв'язку з першими мікроскопами. Отже, не дивно, що як в епігенезі, так і в преформації зіштовхуємося з одними й тими ж проблемами: чи всі способи згинання є модифікаціями та рівнями розвитку однієї тварини у собі, чи мають місце типи згинань, що нічого спільного між собою не мають – як гадав Ляйбніц у перспективі преформізму, а також Кюв'є¹⁶ та Бер¹⁷ у перспективі епігенезу. Згідно з епігенезом, органічна складка утворюється на відносно нерухомій чи одноманітній поверхні. А згідно з преформізмом, органічна складка витікає із іншої складки, всяка складка приходиться з іншої: *plica ex plica*. Якщо б ми звернулися до Гайдегерової термінології, продовжує Дельоз, то, за епігенезом, залишився б *Einfalt*¹⁸, за теорією преформації, *Zwiefalt*¹⁹ – одначе це не складка із двох частин, а «складка двох», «між двох», яка постає відмінністю, що різнить. До того ж, Дельоз не певен, що преформізм не має майбутнього.

f) Для чого потрібний другий поверх, проблема тваринної душі

Отже, підсумовує Дельоз, маси і організми, скупчення та живі істоти заповнюють нижній поверх. Тоді, для чого потрібний другий поверх, якщо чуттєві душі чи тварини вже там, на першому, невіддільні від органічних тіл? Точка зору знаходиться в тілі, – писав Ляйбніц у листі до леді Мешем від червня 1704 р. У тілах все відбувається машинально, згідно з пластичними силами, одначе цими силами пояснюється все окрім різноманітних рівнів єдності, до яких вони зводять маси, що їх організують. Пластичні сили матерії діють на маси, але підпорядковують їх реальним єдностям, що передбачають ці ж сили. Вони утворюють органічний синтез, але покладають душу як єдність синтезу чи як «нематеріальний принцип життя». І лише тут, наголошує Дельоз, анімізм поєднується з органіцизмом, з точки зору чистої єдності, незалежної від будь-якої причинної дії. Далі вказується на § 4 «Принципів природи і благодаті...», на рядки «Таким чином не лише скрізь є життя, пов'язане з членами або органами, але між монадами є ще й нескінченність ступенів, одні

---

¹⁵ Епігенез – уявлення про зародковий розвиток організмів, що відбувається шляхом послідовних новоутворень.

¹⁶ Жорж Леопольд Кюв'є (1769-1832) – французький натураліст, вважається засновником порівняльної анатомії та палеонтології.

¹⁷ Карл Бер (1792-1876) – німецький ембріолог, антрополог та географ. Показав, що зародковий розвиток організму являє собою не ріст готових елементів (як це здавалося прихильникам преформізму), а послідовне виникнення частин зародка з більш простої маси заплідненого яйця.

¹⁸ *Einfalt* (нім.) – одна складка, але також і простота, наївність.

¹⁹ *Zwiefalt* (нім.) – дві складки.

монади більшою чи меншою мірою панують над іншими», та на § 11 «Нової системи природи...» *«De plus, par le moyen de l'âme ou forme, il y a une véritable unité qui répond à ce qu'on appelle moi en nous ; ce qui ne saurait avoir lieu ni dans les machines de l'art, ni dans la simple masse de la matière, quelque organisée qu'elle puisse être ; qu'on ne peut considérer que comme une armée ou un troupeau, ou comme un étang plein de poissons, ou comme une montre composée de ressorts et de roues. Cependant s'il n'y avait point de véritables unités substantielles, il n'y aurait rien de substantiel ni de réel dans la collection»* (Більше того, через наявність душі чи форми існує правдива єдність, відповідна тому, що у нас ми називаємо Я; те, що не змогло би мати місця ні в машинах, створених мистецтвом, ні у простих масах матерії, хай як би вона була організована; ми можемо розглядати цю єдність лише як армію чи стадо, чи як став, повний риби, чи як годинник, складений із пружин та колес. Одначе, якби не було істинних субстанційних єдностей, не було б нічого субстанційного і реального у зібранні). Тут постає суттєва відмінність від ідей Мальбранша: у насінні має місце не лише преформація тіл, але й передіснування душ. Бачимо посилення на § 74 «Монадології» *«Les philosophes ont été fort embarrassés sur l'origine des formes, entéléchiées ou âmes ; mais aujourd'hui, lorsqu'on s'est aperçu par des recherches exactes, faites sur les plantes, les insectes et les animaux, que les corps organiques de la nature ne sont jamais produits d'un chaos ou d'une putréfaction, mais toujours par des semences, dans lesquelles il y avait sans doute quelque préformation, on a jugé que non seulement le corps organique y était déjà avant la conception, mais encore une âme dans ce corps, et, en un mot, l'animal même, et que par le moyen de la conception cet animal a été seulement disposé à une grande transformation pour devenir un animal d'une autre espèce. On voit même quelque chose d'approchant hors de la génération, comme lorsque les vers deviennent mouches et que les chenilles deviennent papillons»* (Філософи мали великі труднощі в питанні про виникнення форм, ентелехій чи душ; проте сьогодні, коли завдяки ретельним дослідженням рослин, комах і тварин стало помітно, що органічні природні тіла ніколи не є продуктами хаосу чи гниття, але повсякчасно продуктами насіння, в яких мала місце, мабуть, деяка преформованість, з цього ми висували, що не лише органічні тіла перебували у насінні перед зачаттям, але й душа в цьому-ось тілі, і, словом, сама одушевлена істота, і через зачаття, цю одушевлену істоту було лише налаштовано на велику трансформацію, щоб стати одушевленою істотою іншого виду. Щось на зразок цього ми бачимо поза цариною зародження, коли черв'яки стають мухами, а гусінь – метеликами). В матерії повсюдно зустрічаються не тільки організми, але й душі.

g) *Вивищення раціональних душ, органічні і неорганічні наслідки*

Що відбувається з тілами, призначеними, від насіння Адама, яке вони згортують, стати людськими тілами? Коли саме їм треба розгорнути їхні частини,

досягти рівня органічного розвитку власне людини – саме тоді тваринна душа стає раціональною, набуваючи вищого рівня єдності (уму). У § 82 «Монадології» читаємо: *«Quant aux esprits ou âmes raisonnables, quoique je trouve qu'il y a dans le fond la même chose dans tous les vivants et animaux, comme nous venons de dire, savoir, que l'animal et l'âme ne commencent qu'avec le monde et ne finissent pas non plus que le monde, il y a pourtant cela de particulier dans les animaux raisonnables, que leurs petits animaux spermatiques, tant qu'ils ne sont que cela, ont seulement des âmes ordinaires ou sensibles, mais dès que ceux qui sont élus, pour ainsi dire, parviennent par une actuelle conception à la nature humaine, leurs âmes sensibles sont élevées au degré de la raison et à la prérogative des esprits»* (Щодо умів чи обдарованих рацією душ, то хоча я вважаю, що, присутньо, у всіх живих й одушевлених істотах є одна й та сама річ, як ми щойно казали (а саме, одушевлена істота і душа починаються лише з початком світу і закінчуються разом із ним), однак обдаровані рацією душі мають ту особливість, що їхні малі сперматичні тварини, допоки вони є лише сперматичними тваринами, мають тільки звичайні чи сенситивні душі, та коли, так би мовити, вибрані з-поміж них досягають людської природи шляхом актуального зачаття, то їхні сенситивні душі підносяться до рівня рації та до прерогативи умів). Становлення раціональним – це вивищення та прославлення: зміна театру, царства, сцени чи поверху. Театр матерії, захоплено продовжує Дельоз, поступається театру духів чи Бога. Коли душа вмирає, вона падає, та здіймається на Страшному суді, подібно до батискафа. Фізична сила гравітації та релігійна сила вознесіння, насправді, переконує Дельоз, є двома векторами, що розділяють два поверхи одного й того ж світу, одного й того ж дому. Першою підставою існування вищого поверху є та, що душі знаходяться і поверхом нижче, однак деякі з них покликані стати раціональними, отож, змінити поверх.

Отже, необхідність другого поверху підтверджується повсюдно, власне метафізично. Душа складає другий поверх, так би мовити, інтеріорність верху – нагорі відсутні вікна. І скидається на те, ніби складки матерії не мають підстави у самих собі. Чи це тому, що Складка завжди поміж двох інших складок, і це *між-двома-складками*, здається пролягає повсюдно: між неорганічними тілами та організмами, між організмами та тваринними душами, між тваринними та раціональними душами, між душами та тілами взагалі?

ЛІТЕРАТУРА

Делёз Ж. Складка. Лейбниц и барокко. – М.: Логос. – 1998. – 264 с.

Deleuze G. Critique et clinique. – Paris: Minuit. – 1993. – 187 p.

Deleuze G. Différence et répétition. – Paris: PUF. – 1968a. – 409 p.

Deleuze G. Francis Bacon: logique de la sensation: 2 tt., – Paris: éd. de la Différence. – 1984. – 112 & 97 p.

Deleuze G. La Philosophie critique de Kant. – Paris: PUF. – 1963. – 108 p.

Deleuze G. Le Bergsonisme. – Paris: PUF. – 1966. – 119 p.

Deleuze G. Le Pli. Leibniz et le Baroque. – Paris: Minuit. – 1988a. – 191 p.

- Deleuze G.* L'image-mouvement. Cinéma 1. – Paris: Minuit. – 1983. – 298 p.
- Deleuze G.* L'image-temps. Cinéma 2. – Paris: Minuit. – 1985. – 378 p.
- Deleuze G.* Logique du sens. – Paris: Minuit. – 1969. – 394 p.
- Deleuze G.* Marcel Proust et les signes. – Paris: PUF. – 1964. – 91 p.
- Deleuze G.* Nietzsche et la philosophie. – Paris: PUF. – 1962. – 232 p.
- Deleuze G.* Périclès et Verdi. La philosophie de François Châtelet. – Paris: Minuit. – 1988b. – 27 p.
- Deleuze G.* Pourparlers : 1972–1990. – Paris: Minuit. – 1990. – 249 p.
- Deleuze G.* Présentation de Sacher-Masoch : La Vénus à la fourrure. – Paris: Minuit. – 1967. – 276 p.
- Deleuze G.* Spinoza et le problème de l'expression. – Paris: Minuit. – 1968b. – 332 p.
- Deleuze G.* The Fold / transl. by J. Strauss. – Yale French Studies. – № 80. – Baroque Topographies: Literature/History/Philosophy. – 1991. – P. 227–247.
- Deleuze G.* The Fold. Leibniz and the Baroque / Foreword and translation by Tom Conley. – London: Continuum. – 2006. – 196 p.
- Deleuze G., Guattari F.* Capitalisme et chizophrénie : T. 1: l'Anti-Œdipe. – Paris: Minuit. – 1973. – 493 c.
- Deleuze G., Guattari F.* Capitalisme et chizophrénie : T. 2: Mille plateaux. – Paris: Minuit. – 1980. – 645 p.
- Deleuze G., Guattari F.* Kafka: Pour une littérature mineure. – Paris: Minuit. – 1975. – 159 p.
- Deleuze G., Guattari F.* Qu'est ce que la philosophie? – Paris: Minuit. – 1991. – 206 p.
- Éribon D.* Les cimaises du philosophe (Rencontre avec Gilles Deleuze). – Le Nouvel Observateur. – Paris. – 1988. – sept. 9. – http://www.leseditionsdeminuit.com/f/index.php?sp=liv&livre_id=2022
- Leibniz G. W.* Lettre à Des Billettes, decembre 1696 // *Leibniz G. W.* Die Philosophischen Schriften / hrsg. v. Carl Immanuel Gerhardt, 7 Bde. – Berlin. – 1875–1890. – Nachdruck. – Bd. VII. – Hildesheim, New York: Georg Olms Verlag. – 1978. – S. 451–454.
- Maggioli R.* La pensée mise en plis. – Libération. – Paris. – 1988. – sept. 22. – http://www.leseditionsdeminuit.com/f/index.php?sp=liv&livre_id=2022

Додаток

АЛФАВІТНИЙ ПЕРЕЛІК

творів, що цитуються чи згадуються у I розділі «Складувальність матерії»
книги Жіля Дельоза «Складка. Ляйбніц і Бароко»

- Canguilhem G.* La formation du concept de réflexe aux XVII et XVIII siècles. – Paris: PUF. – 1955.
- Dalcq A.* L'œuf et son dynamisme organisateur. – Paris: ed. Albin Michel. – 1941.
- Fremont. C.* L'être et la relation. – Paris: Vrin. – 1981.
- Geoffroy E.* Principes de philosophie zoologique. – Paris: Pichon et Didier. – 1830.
- Geoffroy E.* Notions synthétiques, historiques et physiologiques de philosophie naturelle. – Paris. – 1838.
- Guérout M.* Leibniz, Dynamique et métaphysique. – Paris: Aubier-Montaigne. – 1967.
- Leibniz G. W.* Système nouveau de la Nature et de la communication des substances, aussi bien que de l'union qu'il y a entre l'âme et le corps // *Leibniz G. W.* Die Philosophischen Schriften / hrsg. v. Carl Immanuel Gerhardt, 7 Bde. – Berlin. – 1875–1890. – Nachdruck. – Bd. IV. – Hildesheim, New York: Georg Olms Verlag. – 1978. – S. 477–487.
- Leibniz G. W.* Monadologie // *Leibniz G. W.* Die Philosophischen Schriften..., Bd. VI..., S. 607–623.

- Leibniz G. W.* Principes de la nature et de la grâce fondés en raison // *Leibniz G. W.* Die Philosophischen Schriften..., Bd. VI..., S. 598–606.
- Leibniz G. W.* Textes inédits. Vol. I. De la liberté. – Paris: PUF. – 1999. – p. 287–291.
- Leibniz G. W.* Dissertatio de arte combinatoria // *Leibniz G. W.* Die Philosophischen Schriften..., Bd. IV..., S. 27–105.
- Leibniz G. W.* Nouveaux essais sur l'entendement humain // *Leibniz G. W.* Die Philosophischen Schriften..., Bd. V..., S. 14–508.
- Leibniz G. W.* Lettre à Des Billetes, decembre 1696 // *Leibniz G. W.* Die Philosophischen Schriften..., Bd. VII..., S. 451–454.
- Leibniz G. W.* Pacidius Philalethi // *Leibniz G. W.* Opusculs et fragments inédits de Leibniz extraits des manuscrits de la Bibliothèque royale de Hanovre par Louis Couturat. – Paris : F. Alcan. – 1903. – p. 594–627.
- Leibniz G. W.* Lettre à Bayle, decembre 1698 // *Leibniz G. W.* Die Philosophischen Schriften..., Bd. III..., S. 55–58.
- Leibniz G. W.* Lettre à Lady Masham, juillet 1705 // *Leibniz G. W.* Die Philosophischen Schriften..., Bd. III..., S. 366–368.
- Leibniz G. W.* Considération sur les principes de vie et sur les natures plastiques // *Leibniz G. W.* Die Philosophischen Schriften..., Bd. VI..., S. 539–546.
- Leibniz G. W.* Lettre à Arnauld, avril 1687 // *Leibniz G. W.* Die Philosophischen Schriften..., Bd. II..., S. 90–102.
- Leibniz G. W.* Lettre à Arnauld, septembre 1687 // *Leibniz G. W.* Die Philosophischen Schriften..., Bd. II..., S. 111–129.
- Leibniz G. W.* Lettre à Des Bosses, mars 1706 // *Leibniz G. W.* Die Philosophischen Schriften..., Bd. II..., S. 304–308.
- Leibniz G. W.* Lettre à Lady Masham, juin 1705 // *Leibniz G. W.* Die Philosophischen Schriften..., Bd. III..., S. 373–375.
- Leibniz G. W.* Essais de theodicée sur la bonté de Dieu, la liberté de l'homme et l'origine du mal // *Leibniz G. W.* Die Philosophischen Schriften..., Bd. VI..., S. 21–462.
- Leibniz G. W.* Eclaircissement des difficultés que M. Bayle a trouvées dans le système nouveau de l'union de l'âme et du corps // *Leibniz G. W.* Die Philosophischen Schriften..., Bd. IV..., S. 517–524.
- Leibniz G. W.* De primae philosophiae emanatione et de notione substantiae // *Leibniz G. W.* Die Philosophischen Schriften..., Bd. IV..., S. 468–470.
- Malebranche N.* De la Recherche de la vérité. – Paris: Vrin. – 2006.
- Serres M.* Le système de Leibniz et ses modèles mathématiques. – Paris: PUF. – 1990.
- Wölfflin G.* Renaissance und Barock: eine Untersuchung über Wesen und Entstehung des Barockstils in Italien / Hrsg. u. mit einem Nachw. versehen von Hubert Faensen. – Leipzig: Koejler und Amelang. – 1986.

Pavlo Bartusyak, Applicant for PhD in philosophy at the Department of Philosophy in Vinnitsia National Technical University.

Павло Бартусяк, аспірант кафедри філософії Вінницького національного технічного університету.
